

Har registrert 190 gamle fortøyningsfester i Høvågs uthavner

Etter tre år med registrering er resultatet klart: 190 gamle fortøyningsfester er funnet i Høvågs uthavner. Nå er kulturminnene samlet i et nytt småskrift og registrert i Riksantikvarens database.

Blerona Ademi

Langs kysten i Høvåg finnes det spor etter en tid der seilskuter preget havnene. Rustne jernbolter, ringer og påler står fortsatt igjen på holmer, skjær og langs sundene. For mange kan de se ut som små detaljer i landskapet, men for Høvåg Museums- og Historielag er de viktige vitnesbyrd om maritim historie.

I tre år har en gruppe jobbet med å registrere gamle fortøyningsfester i Høvågs uthavner. Resultatet er samlet i Småskrift nr. 17, som inneholder bilder og beskrivelser av alle funnene.

– Alle har sett og mange har brukt disse fortøyningsfestene på tur langs kysten. Da har nok flere observert hvordan jernboltene og ringene gradvis rustet ned og blir borte. Derfor var det viktig nå å sikre registrering og dokumentasjon mens de fortsatt finnes, sier Odd Aksel Bergstad.

Han er ansatt på museet, og er også norsk marinbiolog og forsker med dyphavsbiologi som spesialområde.

Startet med lokalt engasjement

Arbeidet med å registrere fortøyningsfestene startet ikke helt fra begynnelsen. Flere lokale krefter hadde allerede gjort noe av jobben.

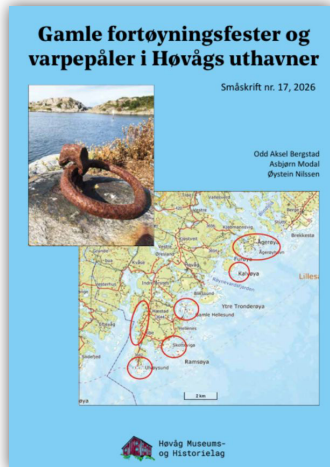
– Her og der langs kysten av Høvåg hadde kystlaget, entusiaster og grunneiere startet arbeidet tidligere, så vi begynte ikke på bar bakke da vi i 2023 dannet en gruppe under Høvåg Museums- og Historielag for å gjøre arbeidet systematisk og fullstendig, forteller Bergstad.

Gruppen tok også kontakt med Kystverkmusea, som kom med råd og oppmuntring til arbeidet.

At de skulle finne så mange som 190 gamle fortøyningsfester, var likevel mer enn de hadde sett for seg.

– Det var nok et høyere antall enn vi ventet, sier Bergstad.

Han forklarer at antallet blir mer forståelig når man ser på hvordan uthavnene fungerte i seilskutetiden. Da var det behov for mange ulike fortøyningsfester og såkalte varpepåler. Varpepålene ble ikke brukt til fast fortøyning, men som

Småskrift nr. 17 tar for seg gamle fortøyningsfester og varpepåler i Høvågs uthavner. Heftet dokumenterer 190 maritime kulturminner langs kysten. FOTO: PRIVAT

landfester der skutene kunne feste trosser og dra seg inn og ut av havnene.

– Skutene hadde jo ikke hjelpemotorer til å komme i posisjon for å kunne sette seil, forklarer han.

Spor etter seilskutetiden

Ifølge Bergstad kan fortøyningsfestene fortelle mye om Høvågs maritime historie. Han viser til at havneutviklingen kan spores tilbake til 1700-tallet.

Da det offentlige losvesenet ble etablert på 1720-tallet, ble det også viktig å innsisere og forbedre havneforholdene. Havnene i Høvåg hørte under to losoldermannskap: Gamle Hellesund og Brekkestø. Disse ble innsisert i 1735, og etter hvert ble havnene rustet opp med ringer og påler på anbefalte steder.

Arbeidet fortsatte også utover 1800-tallet, noe som ifølge Bergstad trolig henger sammen med økt trafikk langs kysten.

– Med økende trafikk fulgte allsidige behov og større bosetning knyttet til losing og sjøfart. Havnene ble brukt til handelsvirksomhet, men også som opplagsplasser om vinteren og under dårlige værforhold, sier han.

De eldste ringene og stolpene gruppen har funnet god dokumentasjon for, stammer trolig fra rundt 1755. Dette gjelder blant annet noen av festene i Ulvøysund og Nibesund. Bergstad sier det er sannsynlig at enkelte er eldre, men at dokumentasjonen ikke er funnet.

Kulturminner utenfor museum

For Høvåg Museums- og Historielag handler arbeidet også om å ta vare på kulturminner som fortsatt finnes ute i landskapet.

– Fortøyningsfestene står der som konkrete vitnesbyrd om seilskutetiden. Alle kan besøke dem og se dem, uten å måtte besøke et museum, sier Bergstad.

Han mener dette gjør dem spesielle. I motsetning til skipsvrak, som de færreste kan be-

Et gammelt fortøyningsfeste står fortsatt fast i fjellet i Høvågs uthavner. Slike ringer ble brukt til å fortøye seilskuter, og er i dag viktige spor etter kystens maritime historie. FOTO: PRIVAT

søke, er fortøyningsfestene fortsatt en del av havnemiljøet. De står sammen med gamle hus, sjømerker og andre spor etter kysthistorien.

Registreringen har foregått ved hjelp av gamle kilder, lokal kunnskap og praktisk feltarbeid. Gruppen har blant annet brukt gamle protokoller og «Den Norske Lods», som først kom ut på 1800-tallet.

– Så har vi tatt for oss disse havnene og rodd fra sted til sted og funnet fram til festene. Her har hjelp fra lokalkjente vært avgjørende, sier Bergstad.

Han forteller at folk som har bodd i havnene siden barndommen, ofte vet hvor de gamle festene står.

Registrert for ettertiden

Alle funnene er lagt inn i Riksantikvarens database Kulturminnesøk. Det gjør at informasjonen blir tilgjengelig for både publikum og myndigheter.

– Dette betyr først og fremst at dokumentasjonen er bevart for ettertiden og gjort allment tilgjengelig i et offentlig arkiv. Uten dette blir bevaringen tilfeldig og henviser til private initiativ, sier Bergstad.

Han mener registreringen gir planmyndigheter og offentlige bevaringsmyndigheter et bedre grunnlag for å ivareta kulturminnene. Samtidig håper han også at private grunneiere og andre vil bidra til bevaring.

Småskriftet inneholder derfor også en enkel vedlikeholdsanbefaling.

Håper flere vil oppdage historien

I starten var planen bare å registrere bilder, målinger og tilstandsvurderinger i Kulturminnesøk. Etter hvert ble det

En rusten varpepåle står fortsatt igjen i fjellet i Høvågs uthavner. Slike påler ble brukt som landfester når seilskutene skulle dra seg inn og ut av havnene. FOTO: PRIVAT

klart at et eget småskrift ville være nyttig for flere.

– Det som mangler i Kulturminnesøk er historiske kilder og beskrivelser. Slikt er med i småskriftet og gjør lesningen mer interessant, sier Bergstad.

Småskriftet er skrevet av Odd Aksel Bergstad, Asbjørn Modal og Øystein Nilssen. Flere andre har også bidratt i arbeidet med registrering og slutføring. Prosjektet har fått økonomisk støtte fra Lillesand Sparebanks Ga-

vefond, Aust-Agder Museum og Arkiv, Vest-Agder-museet og Kystverkmusea.

Bergstad håper småskriftet kan gjøre at flere får øynene opp for historien som ligger langs kysten.

– Kanskje kan det være et utgangspunkt for videre arbeid? Og dessuten kan katalogen og kartene brukes som utgangspunkt for artigere båtturer i de gamle havnene, for alle generasjoner, sier han.